e-ISSN 3060-5059
DOI: 10.67227

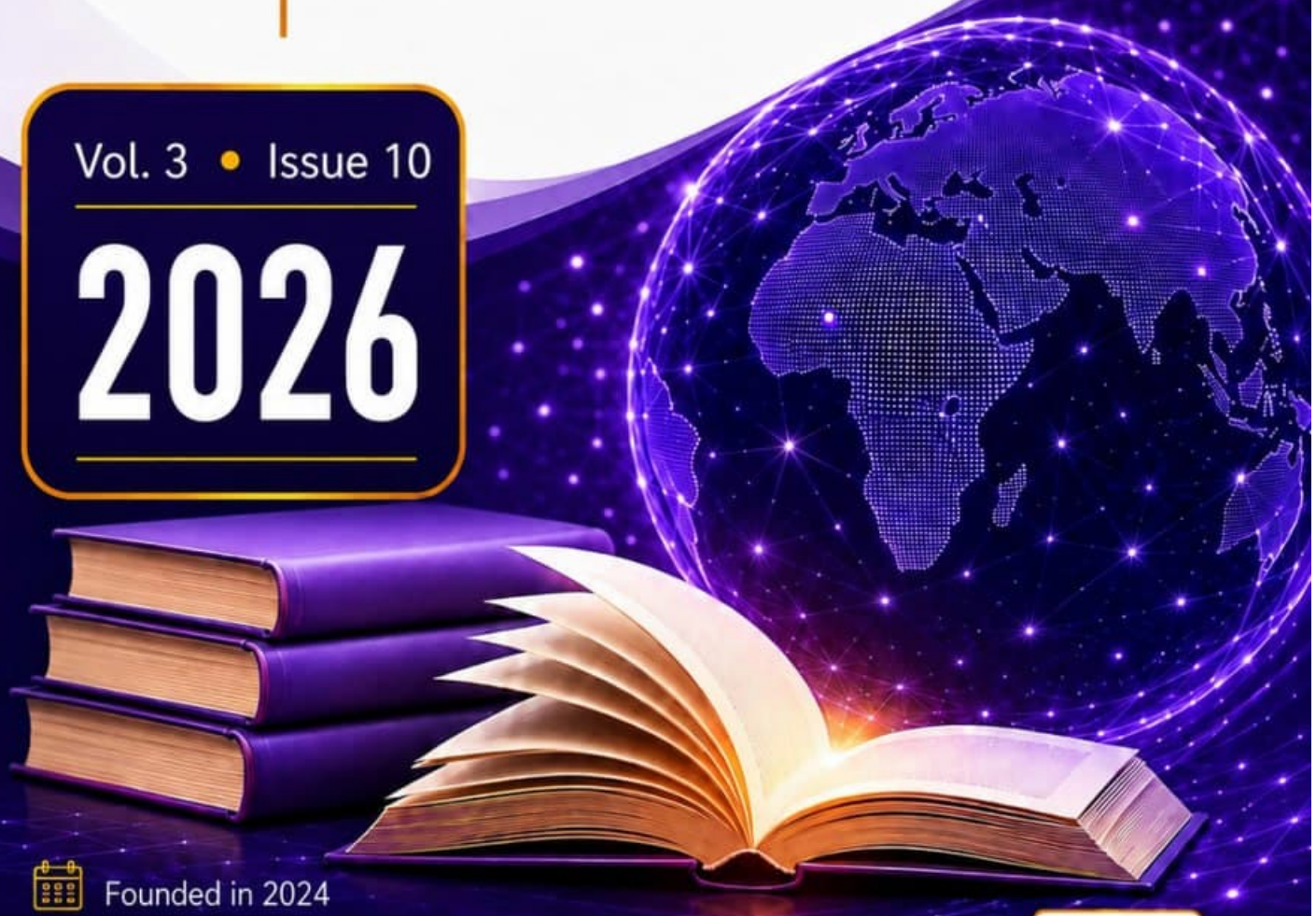
IJTIMOIY-GUMANITAR SOHADA ILMIY-INNOVATSION TADQIQOTLAR

ILMIY METODIK JURNAL

Scientific and Innovative Research in Social and Humanitarian Studies

Vol. 3 • Issue 10

2026

Founded in 2024

publishscience.uz | publish_science_journal@mail.ru

PEER REVIEWED • OPEN ACCESS

ISSN 3060-5059 (Online)
Article / Original paper https://doi.org/10.67227/mr282249

ZAMONAVIY GLOBALLASHUV JARAYONLARIDA ZIYORAT VA ZIYORATGOHLAR: ZIYORAT TURIZMI VA U BILAN BOG‘LIQ O‘ZGARISHLAR

Xayitova Feruza Buxarovna

Nizomiy Ganjaviy nomidagi O‘zbekiston Milliy pedagogika universiteti, dotsent, PhD.
e-mail: feruzahayitova84@gmail.com **ORCID**: https://orcid.org/0009-0005-3995-8878

Annotatsiya.

Maqolada zamonaviy globallashuv sharoitida ziyorat an’anasi va ziyoratgohlarning ijtimoiy-madaniy vazifalaridagi o‘zgarishlar, ziyorat turizmining shakllanishi hamda uning O‘zbekistondagi rivojlanish xususiyatlari tahlil qilinadi. Tarixiy-qiyosiy va tizimli tahlil asosida ziyoratgohlarda kuzatilayotgan funksional, infratuzilmaviy, iqtisodiy, raqamli va ijtimoiy-madaniy o‘zgarishlar tasniflanib, muqaddas makonlarning ma’naviy mohiyatini saqlagan holda turizmni rivojlantirish bo‘yicha takliflar ilgari suriladi.

Kalit so‘zlar: ziyorat, ziyoratgoh, ziyorat turizmi, globallashuv, muqaddas makon, madaniy meros, tijoratlashuv, raqamlashtirish, O‘zbekiston.

ПАЛОМНИЧЕСТВО И МЕСТА ПАЛОМНИЧЕСТВА В УСЛОВИЯХ СОВРЕМЕННОЙ ГЛОБАЛИЗАЦИИ: ПАЛОМНИЧЕСКИЙ ТУРИЗМ И СВЯЗАННЫЕ С НИМ ИЗМЕНЕНИЯ

Хайитова Феруза Бухаровна

Национальный педагогический университет Узбекистана имени Низами Гянджеви, доцент, доктор философии (PhD).

Аннотация.

В статье анализируются изменения в социально-культурных функциях традиции паломничества и мест паломничества в условиях современной глобализации, формирование паломнического туризма, а также особенности его развития в Узбекистане. На основе историко-сравнительного и системного анализа классифицируются функциональные, инфраструктурные, экономические, цифровые и социально-культурные изменения, наблюдаемые в местах паломничества. Выдвигаются предложения по развитию туризма при сохранении духовной сущности священных мест.

Ключевые слова: паломничество, место паломничества, паломнический туризм, глобализация, священное место, культурное наследие, коммерциализация, цифровизация, Узбекистан.

PILGRIMAGE AND PILGRIMAGE SITES IN THE CONTEXT OF CONTEMPORARY GLOBALIZATION: PILGRIMAGE TOURISM AND RELATED TRANSFORMATIONS

Xayitova Feruza Buxarovna

National Pedagogical University of Uzbekistan named after Nizami Ganjavi, Associate Professor, PhD.

Abstract.

The article analyzes changes in the sociocultural functions of pilgrimage traditions and pilgrimage sites in the context of contemporary globalization, the emergence of pilgrimage tourism, and the specific features of its development in Uzbekistan. Based on historical-comparative and systemic analysis, the study classifies the functional, infrastructural, economic, digital, and sociocultural transformations observed at pilgrimage sites. It also puts forward proposals for developing tourism while preserving the spiritual essence of sacred places.

Keywords: pilgrimage, pilgrimage site, pilgrimage tourism, globalization, sacred place, cultural heritage, commercialization, digitalization, Uzbekistan.

Kirish. Ziyorat — muqaddas deb hisoblangan joylarni ma’naviy maqsadda borib ko‘rish an’anasi bo‘lib, u Markaziy Osiyo xalqlari, jumladan, o‘zbek xalqining diniy-ma’naviy hayotida asrlar davomida muhim o‘rin tutib kelgan. Allomalar, avliyolar va tarixiy shaxslarning qadamjolari, maqbaralar, qadimiy masjid va buloqlar atrofida shakllangan ziyoratgohlar nafaqat ibodat va duo joyi, balki jamoaviy xotira, ijtimoiy aloqa va madaniy merosni avlodlarga yetkazish makoni bo‘lib xizmat qilgan.

XX asr oxiri — XXI asr boshlarida globallashuv, transport va axborot texnologiyalarining jadal rivojlanishi natijasida ziyorat amaliyoti yangi bosqichga o‘tdi. Jahon miqyosida diniy va ziyorat turizmi turizmning eng barqaror yo‘nalishlaridan biriga aylandi: BMT Jahon turizm tashkiloti (hozirgi UN Tourism) baholariga ko‘ra, har yili yuz millionlab kishilar yirik diniy markazlarga tashrif buyuradi [4; 5]. Mustaqillik yillarida O‘zbekistonda ham ziyoratgohlar qayta tiklanib, ziyorat turizmi davlat turizm siyosatining ustuvor yo‘nalishlaridan biri sifatida e’tirof etildi [1; 2; 3].

Mazkur maqolaning maqsadi — globallashuv sharoitida ziyorat va ziyoratgohlarning vazifalari, ziyorat turizmining

shakllanishi va u bilan bog‘liq o‘zgarishlarni tarixiy-madaniy nuqtayi nazardan tahlil qilish hamda muqaddas makonlarning ma’naviy mohiyatini saqlash yo‘llarini aniqlashdan iborat.

Materiallar va metodlar. Tadqiqotning manbaviy asosini O‘zbekiston Respublikasining turizm sohasidagi normativ-huquqiy hujjatlari, ziyorat va diniy turizmga oid xorijiy va mahalliy ilmiy adabiyotlar, xalqaro tashkilotlarning ochiq ma’lumotlari hamda yirik ziyoratgohlar faoliyatiga oid ommaviy axborot vositalari materiallari tashkil etadi. Tadqiqotda tarixiylik, tarixiy-qiyosiy, tizimli tahlil, kontent-tahlil va umumlashtirish metodlaridan foydalanildi. Nazariy asos sifatida V. va E. Ternerlarning ziyorat konsepsiyasi [8], G. Rinshede va V. Smitning ziyorat va turizm munosabatlariga oid tasniflari [6; 7], N. Kollinz-Kraynerning ziyorat tadqiqotlaridagi o‘zgarishlar haqidagi qarashlari [9] hamda R. Robertsonning “glokalizatsiya” tushunchasi [11] olindi.

NATIJALAR. Tahlil natijalari globallashuv sharoitida ziyoratgohlarda bir-biri bilan bog‘liq bo‘lgan beshta asosiy o‘zgarish yo‘nalishini ajratish imkonini berdi.

Birinchidan, funksional o‘zgarish. An’anaviy ziyoratgoh asosan mahalliy aholining diniy-ma’naviy ehtiyojlariga xizmat qilgan bo‘lsa, bugun u bir vaqtning o‘zida ibodat joyi, tarixiy-me’moriy yodgorlik, muzey va turistik obyekt vazifasini bajarmoqda. Ziyoratchi va sayyoh o‘rtasidagi chegara xiralashib, ilmiy adabiyotda ta’kidlanganidek, “ziyoratchi-sayyoh” degan oraliq toifa paydo bo‘ldi [7; 9]. Masalan, Samarqanddagi Imom al-Buxoriy majmuasi, Buxorodagi Bahouddin Naqshband majmuasi, Toshkentdagi Hazrati Imom majmuasi, Termizdagi Hakim at-Termiziy maqbarasi va Xivadagi Pahlavon Mahmud maqbarasiga ham diniy maqsadda, ham tarixiy-madaniy qiziqish bilan keluvchilar soni ortib bormoqda.

Ikkinchidan, infratuzilmaviy o‘zgarish. Mustaqillik yillarida ko‘plab ziyoratgohlar ta’mirlanib, ularning atrofida obodonlashtirish ishlari olib borildi, yo‘llar, mehmonxonalar, ovqatlanish shoxobchalari, avtoturargohlar va axborot markazlari barpo etildi. “Turizm to‘g‘risida”gi Qonun [1] va turizmni jadal rivojlantirishga qaratilgan PF-5611-son Farmon [2] sohani tizimli tartibga solishga asos bo‘ldi.

Uchinchidan, iqtisodiy o‘zgarish va tijoratlashuv. Ziyorat turizmi mahalliy aholi uchun ish o‘rinlari yaratish, hunarmandchilik va xizmat ko‘rsatish sohalarida daromad olish manbaiga aylandi. Shu bilan birga, muqaddas makon atrofida savdoning kuchayishi, ziyoratning “turistik mahsulot”ga aylanishi kabi tijoratlashuv (kommodifikatsiya) belgilari ham kuzatilmoqda [12].

To‘rtinchidan, raqamli o‘zgarish. Ziyoratgohlar haqida ma’lumotlar internet saytlari, ijtimoiy tarmoqlar, mobil ilovalar va virtual sayohatlar orqali tarqalmoqda. Bu ziyoratgohlarning xalqaro miqyosda tanilishiga xizmat qilsa-da, ayni paytda ziyoratning ichki ma’naviy tajribasi o‘rnini tashqi, vizual iste’mol egallashi xavfini tug‘dirmoqda [13].

Beshinchidan, ijtimoiy-madaniy o‘zgarish. Turli mamlakatlardan keluvchi ziyoratchilar mahalliy an’analar bilan tanishib, madaniyatlararo muloqotga hissa qo‘shmoqda. Shu bilan birga, mahalliy ziyorat odoblari, an’anaviy marosimlar va xalq og‘zaki ijodida saqlanib kelgan rivoyatlar global ommaviy madaniyat ta’sirida o‘zgarishga uchramoqda.

MUHOKAMA. Olingan natijalar jahon ilmiy adabiyotidagi qarashlarni tasdiqlaydi. D. Timoti va D. Olsen ta’kidlaganidek, zamonaviy dunyoda din va turizm bir-biriga qarama-qarshi emas, balki o‘zaro bog‘liq hodisalardir [10]. R. Robertsonning “glokalizatsiya” konsepsiyasi nuqtayi nazaridan, global turizm oqimlari mahalliy ziyorat an’analarini yo‘q qilmaydi, balki ularni yangi shaklda qayta talqin etadi [11]. O‘zbekiston misolida bu jarayon mustaqillikdan keyingi milliy-ma’naviy merosni tiklash siyosati bilan uyg‘unlashib ketgani bilan ajralib turadi: ziyoratgohlarni tiklash bir vaqtning o‘zida tarixiy xotirani qayta tiklash va turizm salohiyatini oshirish vositasiga aylandi [3].

Biroq tijoratlashuv va ommaviy turizm ziyoratgohlarning muqaddasligi va asl qiyofasiga (autentiklik) salbiy ta’sir ko‘rsatishi mumkin. E. Koen qayd etganidek, turistik mahsulotga aylangan madaniy hodisa o‘z ma’nosini butunlay yo‘qotmasa-da, uning mazmuni o‘zgaradi [12]. Shu sababli ziyoratgohlarni boshqarishda ma’naviy, ilmiy-tarixiy va iqtisodiy manfaatlar muvozanatini ta’minlash dolzarb vazifa hisoblanadi. Xalqaro tajriba ko‘rsatadiki, tashrif buyuruvchilar oqimini tartibga solish, ziyorat odobi haqida ma’lumot berish, mahalliy jamoani boshqaruvga jalb etish va yodgorliklarni ilmiy asosda ta’mirlash bu muvozanatni saqlashning samarali yo‘llaridir [14].

XULOSA. Globallashuv sharoitida ziyorat va ziyoratgohlar chuqur o‘zgarishlarni boshdan kechirmoqda: ular ko‘p funksiyali makonga aylanmoqda, infratuzilmasi zamonaviylashmoqda, iqtisodiy ahamiyati ortmoqda, raqamli makonga kirib bormoqda va madaniyatlararo muloqot maydoniga aylanmoqda. O‘zbekistonda ziyorat turizmi milliy-ma’naviy merosni tiklash va iqtisodiy rivojlanishning muhim omili bo‘lib qolmoqda. Bu jarayonning barqarorligini ta’minlash uchun quyidagilar maqsadga muvofiq: ziyoratgohlarni ilmiy asosda o‘rganish va tarixini hujjatlashtirish; ziyoratchilar va sayyohlar uchun ziyorat odobi haqida ko‘p tilli axborot materiallarini tayyorlash; muqaddas makon hududida savdo faoliyatini tartibga solish; gid va mutaxassislarni tayyorlashda tarixiy-diniy bilimlarga alohida e’tibor qaratish; mahalliy jamoani ziyoratgohlarni boshqarish va asrashga faol jalb etish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining 2019-yil 18-iyuldagi O‘RQ-549-son «Turizm to‘g‘risida»gi Qonuni. – URL: https://lex.uz/docs/-4428097. lex.uz
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 5-yanvardagi PF-5611-son «O‘zbekiston Respublikasida turizmni jadal rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida»gi Farmoni. – URL: https://lex.uz/docs/-4143188. lex.uz
3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son «2022–2026-yillarga mo‘ljallangan Yangi O‘zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to‘g‘risida»gi Farmoni. – URL: https://lex.uz/docs/-5841063. lex.uz
4. World Tourism Organization (UNWTO). Tourism and Culture Synergies. – Madrid: UNWTO, 2018. – URL: https://doi.org/10.18111/9789284418978. World Tourism Organization

5. Religious Tourism and Pilgrimage Management: An International Perspective / ed. by R. Raj, K. Griffin. – 2nd ed. – Wallingford: CABI, 2015. – URL: https://search.worldcat.org/title/908628316. WorldCat.org
6. Rinschede G. Forms of Religious Tourism // Annals of Tourism Research. – 1992. – Vol. 19, № 1. – P. 51–67. – URL: https://doi.org/10.1016/0160-7383(92)90106-Y. ScienceDirect
7. Smith V. L. Introduction: The Quest in Guest // Annals of Tourism Research. – 1992. – Vol. 19, № 1. – P. 1–17. – URL: https://doi.org/10.1016/0160-7383(92)90103-V. 373 Citations
8. Turner V., Turner E. Image and Pilgrimage in Christian Culture: Anthropological Perspectives. – New York: Columbia University Press, 1978. – URL: https://search.worldcat.org/oclc/3481082. WorldCat.org
9. Collins-Kreiner N. Researching Pilgrimage: Continuity and Transformations // Annals of Tourism Research. – 2010. – Vol. 37, № 2. – P. 440–456. – URL: https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S016073830900142X. ScienceDirect
10. Tourism, Religion and Spiritual Journeys / ed. by D. J. Timothy, D. H. Olsen. – London: Routledge, 2006. – URL: https://www.routledge.com/Tourism-Religion-and-Spiritual-Journeys/Timothy-Olsen/p/book/9780203001073. Dallen Timoth
11. Robertson R. Globalization: Social Theory and Global Culture. – London: Sage, 1992. – URL: https://www.sagepub.com/shop/buy-a-book/globalization-1-203483. sagepub.com
12. Cohen E. Authenticity and Commoditization in Tourism // Annals of Tourism Research. – 1988. – Vol. 15, № 3. – P. 371–386. – URL: https://doi.org/10.1016/0160-7383(88)90028-X. ScienceDirect
13. Urry J. The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies. – London: Sage, 1990. – URL: https://books.google.com/books?id=gR45zgEACAAJ. Google Books
14. UNESCO World Heritage Centre. Managing Cultural World Heritage. – Paris: UNESCO, 2013. – URL: https://whc.unesco.org/en/managing-cultural-world-heritage/. Managing Cultural World Heritage